СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ
Факултет „Производствен и търговски бизнес“
Катедра „Аграрна икономика“

МЕЖДУНАРОДНА
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА
КОНФЕРЕНЦИЯ

СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО И РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО

Свищов, 4 октомври 2019 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 35 години от създаването на катедра „Аграрна икономика“ и е част от научните форуми, отбелязващи 83 годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2019

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Почетен председател:
Доц. д-р Иван Марчевски – Ректор на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов
Председател:
Доц. д-р Марина Николова – Ръководител катедра „Аграрна икономика“
Членове:
Доц. д-р Маруся Линкова
Доц. д-р Виолета Блажева
Доц. д-р Наталия Неделчева
Гл. ас. д-р Радка Ненова
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева
Ас. д-р Пламен Петров
Докторант Боряна Георгиева

МЕЖДУНАРОДЕН РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р ик. н. Сергей Горлов (Русия)
Членове:
Проф. д-р ик. н. Сергей Охрименко (Молдова)
Проф. д-р ик. н. Антонина Ряховская (Русия)
Проф. д-р Маджди Осман (Египет)
Проф. д-р Нидал Шабан (Ирак)
Проф. д-р Dragan Petrovic (Сърбия)
Проф. д-р Sonja Jovanovic (Сърбия)
Доц. д-р Йоана Панагорец (Румъния)
Доц. д-р Марина Николова (България)
Доц. д-р Маруся Линкова (България)
Доц. д-р Bahodirjon Nosirov (Узбекистан)
Доц. д-р Ziyoydin Israilov (Узбекистан)

Научен секретар:
Доц. д-р Маруся Линкова
Технически секретар – Мария Чонова

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-1762-3

СЪДЪРЖАНИЕ

Доц. д-р Марина Николова, Доц. д-р Маруся Линкова
ТРИДЕСЕТ И ПЕТ ГОДИНИ КАТЕДРА
“АГРАРНА ИКОНОМИКА”.....7

Организация и управление на инвестициите и иновациите в агросектора

Профессор, доктор экономических наук Ряховская Антонина Николаевна
СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО РОССИИ: ВОЗМОЖНОСТИ
ДЛЯ ОПЕРЕЖАЮЩЕГО РАЗВИТИЯ.....25

Doctor of Science, Professor Sergei Mihajlovic Gorlov, Gorshenin Alexander Yuryevich, Assistant professor, Syromyatnikov Denis Aleksandrovich
МЕТОДОЛОГИЯ АНАЛИЗА ПРОБЛЕМ УПРАВЛЕНИЯ
РАЗВИТИЕМ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА 40

Dr. Abduaziz Abduvasikov, Dr. Bahodirjon Nosirov
THE EVOLUTION OF AGRICULTURAL MARKETS
OF UZBEKISTAN 48

Доц. д-р Гена Велковска
ЕКОЛОГИЧНАТА ОЦЕНКА И ОЦЕНКАТА НА ВЪЗДЕЙСТВИЕ
ВЪРХУ ОКОЛНАТА СРЕДА В КОНТЕКСТА
НА СТРОИТЕЛСТВОТО ВЪРХУ ЗЕМЕДЕЛСКИ ТЕРИТОРИИ.....56

Доц. д-р Искра Маринова Пантелеева
НАУЧНА И ИНОВАЦИОННА ПОЛИТИКА – НЯКОИ
СЪЩНОСТНИ АСПЕКТИ.....63

Доц. д-р Виолета Блажева
КРИЗИТЕ В АГРАРНИЯ СЕКТОР 70

Гл. ас. д-р Радка Ненова
ПРИЛОЖЕНИЕ НА ИНОВАЦИИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО
ОТ ЧЕТВЪРТО ПОКОЛЕНИЕ 76

Гл. ас. д-р Елица Лазарова
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИЛАГАНЕ ТЕОРИЯТА
НА ОГРАНИЧЕНИЯТА В АГРОБИЗНЕСА 82

Гл. ас. д-р Явор Станев
СЕЛСКОТО И ГОРСКОТО СТОПАНСТВО
В КРАЙДУНАВСКИЯ РЕГИОН 91

Гл. ас. д-р Милен Динков
ИНОВАЦИИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА КОНКУРЕНТНО
И ПРИОБЩАВАЩО ЗЕМЕДЕЛИЕ 97

Доктор по икономика Михаил Билев
ПРОБЛЕМИ И ВЪЗМОЖНОСИ ЗА РАЗВИТИЕ НА
ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ В БЪЛГАРИЯ 105

Докторант Валери Велковски
ПАРЦЕЛАРНИТЕ ПЛАНОВЕ И ТЯХНАТА РОЛЯ
В АГРОУСТРОЙСТВЕНИТЕ МЕРОПРИЯТИЯ 114

Студент Веселин Иванов
СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИ РАЗВИТИЕТО
НА ФАМИЛНОТО ЗЕМЕДЕЛСКО СТОПАНСТВО 123

Предприемачески инициативи и възможности за диверсификация в агробизнеса

Доц. д-р Теодора Филипова
СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА НЕОБХОДИМИТЕ ТЪРГОВСКИ
КОМПЕТЕНЦИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЖЕНСКО
ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В ИТАЛИЯ И БЪЛГАРИЯ 133

Доц. д-р Христо Сирашки
ТВОРЧЕСТВОТО В ИНОВАЦИОННАТА ДЕЙНОСТ 139

Доц. д-р Галина Тодорова
СЕЛСКОСТОПАНСКАТА АВИАЦИЯ-АКТИВЕН ПОМОЩНИК ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В РЕГИОН ПЛЕВЕН 145

Гл. ас. д-р Илияна Кръстева
ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА ПАЗАРА НА РАПИЦА 152

Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева
ДОХОДИТЕ - НЕОБХОДИМОСТ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЕ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКА УСТОЙЧИВОСТ 158

Гл. ас. д-р Любка Илиева
ИЗСЛЕДВАНЕ ЗНАЧЕНИЕТО НА ТУРИЗМА ЗА РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ 163

Гл. ас. д-р Венцислав Перков
СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА НЕОБХОДИМИТЕ ЛОГИСТИЧНИ КОМПЕТЕНЦИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЖЕНСКО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В ИТАЛИЯ И БЪЛГАРИЯ 170

Ас. д-р Любомира Тодорова
РЕЛАЦИЯ МЕЖДУ ЛОЗОВИТЕ НАСЪЖДЕНИЯ, ВИНОПРОИЗВОДСТВОТО И ВИНЕНИЯ ТУРИЗЪМ 176

Ас. д-р Павлин Павлов
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ НА АЛТЕРНАТИВЕН ТУРИЗЪМ В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ 182

Финансово-счетоводни аспекти и социално застрахователна защита в селското стопанство

Проф. д-р Андрей Захариев, д-р по ик. Ивайло Маринов
БЪЛГАРИЯ И РУМЪНИЯ ПО ПЪТЯ НА РАСТЕЖА И КОНВЕРГЕНЦИЯТА – СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ И ОЦЕНКА 191

Проф. д-р Атанас Атанасов
ЗЕМЕДЕЛСКИЯТ СЧЕТОВОДЕН ОТЧЕТ КАТО НЕОБХОДИМА БАЗА ОТ ДАННИ ЗА ЦЕЛИТЕ НА СИСТЕМАТА ЗА ЗЕМЕДЕЛСКА СЧЕТОВОДНА ИНФОРМАЦИЯ 200

Доц. д-р Иванка Димитрова, д-р Диана Янкова
СПЕЦИФИЧНИ ОСОБЕНОСТИ ПРИ КАЛКУЛИРАНЕТО И ОЦЕНКАТА НА ЗЕМЕДЕЛСКАТА ПРОДУКЦИЯ 208

Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
ПРОБЛЕМИ ПРИ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ НА КВОТИ ЗА ЕМИСИИ НА ПАРНИКОВИ ГАЗОВЕ.....216

Доц. д-р Диана Крумова
ВЪПРОСИ НА КОМПЮТЪРНОТО СЧЕТОВОДСТВО В СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ 222

Доц. д-р Венцислав Вечев
ОСОБЕНОСТИ ПРИ ОЦЕНЯВАНЕТО НА ПРЕДОСТАВЕНИТЕ ОБЕЗПЕЧЕНИЯ ОТ ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ПРОИЗВОДИТЕЛИ В БАНКИТЕ.....228

Ас. д-р Пламен Петров
РОЛЯТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР В СИСТЕМАТА НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА.....235

Докторант Станислав Шишманов
ПЛАТЕЖНО ПОСРЕДНИЧЕСТВО НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ ПРИ УРЕЖДАНЕ НА ВЗАИМООТНОШЕНИЯТА МЕЖДУ ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ПРОИЗВОДИТЕЛИ И ДЪРЖАВНИЯ И ОБЩИНСКИТЕ БЮДЖЕТИ.....241

Маркетинг, дистрибуция и търговия със селскостопански продукти

Доц. д-р Пенка Горанова
РЕКЛАМНА КАМПАНИЯ НА ФИРМА “ЖИТАРА” ООД.....251

Доц. д-р Марина Николова
СЪСТОЯНИЕ НА ПАЗАРА НА ЗЕМЕДЕЛСКИ ЗЕМИ
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 261

Доц. д-р Симеонка Петрова
ВЛИЯНИЕ НА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯТА НА АГРАРНОТО
ПРОИЗВОДСТВО ВЪРХУ АСОРТИМЕНТНОТО
ПРЕДЛАГАНЕ 273

Доц. д-р Петранка Мидова
ПАЗАРЪТ НА СЛЪНЧОГЛЕДОВО ОЛИО – АНАЛИЗИ
И ПЕРСПЕКТИВИ.....281

Доц. д-р Маргарита Шопова
СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ
НА ИЗПОЛЗВАНАТА ЗЕМЕДЕЛСКА ПЛОЩ.....289

Доц. д-р Красимира Славева
СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ ВЪВ ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ
НА БЪЛГАРИЯ СЪС СЕЛСКОСТОПАНСКИ СТОКИ 296

Доц. д-р Любомир Любенов
СЕГМЕНТИРАНЕ ПАЗАРИТЕ НА ПЧЕЛЕН МЕД
В ОБЛАСТ РУСЕ.....304

Гл. ас. д-р Галя Георгиева
ВИДОВО МНОГООБРАЗИЕ НА БИОПРОДУКТИТЕ
В ОБЛАСТ ВЕЛИКО ТЪРНОВО 309

Доктор по икономика Георги Димитров
ПРИЛОЖЕНИЕ НА МЕТОДИТЕ ЗА БИЗНЕС ПРОГНОЗИРАНЕ
В АГРАРНИЯ СЕКТОР.....317

Докторант Александър Ангелов
УПРАВЛЕНИЕ НА ЗАПАСИТЕ ОТ ДОСТАВЧИЦИТЕ
ВЪВ ВЕРИГИТЕ НА ДОСТАВКА В СЕЛСКОТО
СТОПАНСТВО 330

Студент Надежда Беновска
ХАРАКТЕРИСТИКА НА ХИБРИДЕН СОРТ ЦАРЕВИЦА
КНЕЖА 509. НОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРОМЕНЯТ
ИКОНОМИКАТА 336

Информационни технологии в селското стопанство

Проф. д.ик.н Сергей Охрименко, доц. д-р Агоп Саркисян,
докторант Сергей Пянковский
ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА ПРОЦЕСИТЕ
ПО УПРАВЛЕНИЕ НА ИЗВЪНРЕДНИ СИТУАЦИИ 347

Доц. д-р Светослав Илийчовски
АНАЛИЗ НА ДИГИТАЛНИТЕ КОМПЕТЕНЦИИ НА ЖЕНИТЕ
ПРЕДПРИЕМАЧИ В БЪЛГАРИЯ И АНГЛИЯ 354

Антоний Богданов
ИТ АВТОМАТИЗАЦИЯ В ЗЕМЕДЕЛИЕТО.....360

Екологизация и устойчиво развитие на селското стопанство

Prof. DSc. Shaban Nidal, Dr. Erika Andenna Dr. Kadhum Eman,
Dr. Luay Tailah
AGRONOMISTS JOB DON'T REDUCE NATURAL RESOURCES
TO MEET TODAY'S NEEDS WITHOUT COMPROMISING
THE NEEDS OF FUTURE GENERATION.....369

Доц. д-р Минка Анастасова – Чопева
РАВНИЩЕ НА СОЦИАЛНАТА УСТОЙЧИВОСТ
В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО 378

Доц. д-р Тихомир Личев
ДЕМОГРАФСКИЯТ ВЗРИВ“ И ГЛОБАЛНИТЕ КЛИМАТИЧНИ
ПРОМЕНИ.....386

Албена Симеонова, Пепо Петров
БИОЛОГИЧНОТО ЗЕМЕДЕЛИЕ В БЪЛГАРИЯ - СЪЩНОСТ
И ПРОБЛЕМИ. САНКЦИИ, ДОБРИ ПРАКТИКИ
И ИНОВАЦИИ.....392

Гл. ас. д-р Емил Николов
ИНТЕГРИРАНЕ НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА
ОТГОВОРНОСТ В ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ.....403

Гл. ас. д-р Иван Маринов
УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО
В БЪЛГАРИЯ ЧРЕЗ ИМПЛЕМЕНТИРАНЕ
НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ 410

Гл. ас. д-р Десислава Алексиева
ИНТЕРЕСИ В УПРВЛЕНИЕТО.....417

Гл. ас. д-р Елена Йорданова
ЕКОЛОГИЧНА ОТГОВОРНОСТ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ 423

Докторант Валерия Николаева
ИНТЕЛИГЕНТНО ПО ОТНОШЕНИЕ НА КЛИМАТА
ПРОИЗВОДСТВО НА КАРТОФИ.....428

Магистър Галина Мирчева
БАЛАНС МЕЖДУ ПРИРОДО-ЕФЕКТИВНО И МОДЕРНО-
ТРАДИЦИОННО СТОПАНСТВО
(по примера на смесено животновъдно-растениевъдно стопанство
в с. Петърница, общ. Долни Дъбник, обл. Плевен) 437

Студент Анета Врайкова
БИОРАЗНООБРАЗИЕТО И ПРЕХОДА КЪМ ПО-ЕКОЛОГИЧНА
ИКОНОМИКА 444

Студенти Радой Йосифов и Анета Врайкова
АНАЛИЗ НА ПРЕДЛАГАНИТЕ БИОПРОДУКТИ
В ХРАНИТЕЛНА ВЕРИГА БИЛЛА БЪЛГАРИЯ 450

Правни, исторически и социално-културни бариери на общата селскостопанска политика в Европейския съюз

PhD. Associate Professor Panagoreț Ioana, PhD. Associate Professor Panagoreț Dragoș, PhD. Lecturer Panagoreț Andreea
FOOD SAFETY POLICIES AND STRATEGIES IN ROMANIA 461

К.э.н., старший преподаватель Елена Сергеевна Шараг
ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА РАЗВИТИЯ
АГРОСЕКТОРА УКРАИНЫ 472

Доц. д-р Маруся Линкова
ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ИМПЕРАТИВИ И ФЛУКТУАЦИИ
В РАЗВИТИЕТО НА АГРОБИЗНЕСА 478

Доц. д-р Ирена Емилова
ЗА СОЦИАЛНАТА РОЛЯ НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ..486

Доц. д-р Николай Марков, доц. д-р Светослава Стойчева
НЕРАГЛАМЕНТИРАНИЯ ТРУД – СОЦИАЛЕН ДЪМПИНГ
В ЖИВОТНОВЪДСТВОТО.....491

Гл. ас. д-р Надежда Цветкова
ПРЕЗДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ДЕЙНОСТТА
НА ЗЕМЕДЕЛСКИЯ ПРОИЗВОДИТЕЛ-ПЧЕЛАР 502

Мирослав Маринов
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ
КООПЕРАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА ЗАСИЛЕНА
КОНКУРЕНЦИЯ.....507

Доктор Георги Ангелов
ОЦЕНКА НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО И ВЪЗДЕЙСТВИЕТО
НА ПОДХОДА ЛИДЕР ВЪРХУ МЕСТНОТО РАЗВИТИЕ
ЗА ПЪРВИЯ ПРОГРАМЕН ПЕРИОД НА ПРСР (2007-2013).....513

Докторант Боряна Георгиева
ОСНОВНИ АСПЕКТИ И ПРОБЛЕМИ ПРИ ДЕФИНИРАНЕ
НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ.....522

Докторант Росен Коцев
НЯКОИ ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПРОБЛЕМИ НА СЕЛСКИТЕ
РАЙОНИ В КОНТЕКСТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 529

Докторант Елена Ташкова
ДЕЙНОСТИ В РЕГИОНА НА ОБЛАСТ БЛАГОЕВГРАД/
ОБЛАСТНА ДИРЕКЦИЯ НА ДФ „ЗЕМЕДЕЛИЕ“ –
БЛАГОЕВГРАД 540

Докторант Цветан Марков
АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА ОБЕКТИТЕ НА
ИНДУСТРИАЛНА СОБСТВЕНОСТ В БЪЛГАРИЯ 548

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА
КОНФЕРЕНЦИЯ

**СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО
И РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО**

Свищов, 4 октомври 2019 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 35 години от създаването на катедра „Аграрна икономика“ и е част от научните форуми, отбелязващи 83 годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов

ISBN 978-954-23-1762-3

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. Градево № 24

НЕРАГЛАМЕНТИРАНИЯ ТРУД – СОЦИАЛЕН ДЪМПИНГ В ЖИВОТНОВЪДСТВОТО

Доц. д-р Николай Марков
Доц. д-р Светослава Стойчева
Институт по планинско животновъдство и земеделие, Троян, 5600

Резюме: *Разглеждат се и се анализират различни практики на нерегламентиран труд полаган в животновъдството в рамките на Европейския съюз и България. Отрасъла животновъдство изпитва недостиг от квалифицирани и общи работници поради лошите условия на труд, ниските заплати и недостатъчната квалификация. Заетите в животновъдството са сред най-уязвимите социални групи – работещи бедни, лишени от обезщетения при безработица и други социални права. Разгледани са мерки за преодоляване на недекларирания труд. Изграждането на Европейска платформа за борба с недекларирания труд е бъдеще и перспектива за преодоляване на това негативно явление.*

Ключови думи: *труд, животновъдство, структура, заетост, практики*

Въведение

Основната **цел** на статията е да се проследи състоянието и тенденциите на полагане на недекларирaн труд в животновъдството в ЕС и България и се набележат мерки за противодействие.

За постигане на така дефинираната цел е необходимо решаването на следните **задачи**:

- разкриване на структурата, статута и формите на заетост на земеделските стопанства в България
- анализиране на правните аспекти на трудовото законодателство в страната
- дифереинциране на практиките и проблемите, които произтичат от полагането на недекларирaн труд и мерките за борба с тона негативно явление

Вторият по големина отрасъл животновъдство е традиционен и значим за селското стопанство в република България, осигуряващ комфорт и баланс в диетиката на хранене на населението и осигуряващ работна заетост и парични доходи на голяма група хора, населяващи

предимно малки населени места, селата и махалите на страната ни. Животновъдството няма сезонен характер, но е силно зависимо от отрасъл растениевъдство. То постига по-висока принадена стойност от растениевъдството и участва в по-дълга хранителна верига с по-висок мултипликационен ефект от растениевъдството.

Получения дисбаланс в развитието на двата основни отрасъла растениевъдство и животновъдство в България е повече от два пъти. През 2018 година растениевъдството формира 65% от брутната добавена стойност, животновъдството 28,4%, а услугите 6,6%. Страната ни е трета след Румъния и Гърция сред най-небалансираните страни в Европейския съюз. С най-балансирани основни отрасли в ЕС са Германия, 52:48 %, Словакия 50:50 % и Швеция 44:56 % (Петкова,2017)

Близо тридесет години в България се извършва аграрна реформа свързана с преструктуриране на собствеността върху земята и животните и преобразуване на производствените отношения. Тази реформа беше много сложна и продължителна и засегна интересите на цялото ни общество, като доведе до сериозни социални последици (Станков и колектив, 2010, Тодоров, 2015).

I. Структура, форми на заетост, профил на фермера и статут на земеделските стопанства в животновъдството

Топологията на стопанствата по вид на отглежданите животни в България е разнородна и разнообразна и обхваща основно пет вида стопанства. Общият им брой е 115618. Най-много са стопанствата отглеждащи тревопасни животни-61237, следвани от тези отглеждащи смесени култури и животни-32778, и най-малко са тези, посочени като други-659 (Агростатистика,доклад-2016)

Таблица 1. Топология на земеделските стопанства занимаващи се с животновъдство (2016г.)

Стопанства	Брой
Отглеждащи тревопасни животни	61237
Отглеждащи свине, птици и зайци	7567
Стопанства със смесено животновъдство	13375
Стопанства със смесени култури и животновъдство	32778
Други	659
Общо	115618

Забележка: таблицата е преработена по данни на Агростатистика-2016г.

Успешни животновъдни компании, влизащи в „Топ 30“на страната ни по величина на годишните си обороти са: “Градус“, „Обединена млечна компания“, „Димитър Маджаров“, „Бони-холдинг“, “Милениум-2000“, “Хайпро“ и др. През 2017 година тези компании са реализирали 881,7 млн. приходи от животновъдство.

По данни на Агростатистика към 01.01.2018 в страната ни се отглеждат: 565000 говеда, в т.ч. 364000 крави, от които 94000 месодайни, 13000 бивола, в тч.7000 биволици, 1360000 овце, в тч. 1130000 овце майки от които 193000 месодайни овце, 238000 кози, от които 201000 кози майки, 670000 свине, 14500000 птици, 116000 коне и магарета, 37000 зайци, 760000 пчелни семейства, 8689 тона риба и водни организми.

Селските райони заемат 57% от територията на България, а делът на населението е 37% от делът на населението на странната. С животновъдство макар и по–рядко се занимават и хора от градските райони.

Факторите които оказват своето закономерно влияние върху заетостта в отрасъла, имаща своето значение за националната ни икономика са: земеделската земя, ресурсите и суровините, видовете животни и породния състав на стадата, отродията и популациите, наличие на стопанства, ферми, животновъдни комплекси и земеделски кооперативи, предприемачеството, демографския фактор, инфрастктурата, конкурентноспособността и икономическо активното население (Митрева и колектив, 2018)

В този отрасъл производителността на труда зависи предимно от фактори формиращи трудовите взаимоотношения и различните форми на трудова заетост, а именно: климатичните условия, сезонните влияния, категорията на земята, особеностите на работата свързани с технологията на отглеждането на животни, специализацията и концентрацията на труда, ниското ниво на механизация и автоматизация на производствените процеси, относително високия процент на участие на деца, младежи, жени и възрастни.

Извършените промени по отношение на собствеността и значителното разнообразие на собственост предполагат специфичен правноуправленчески статут на стопанствата, фермите, комплексите и кооперативите.

Съвременните форми на трудова заетост в животновъдството се подразделят на: наети, самонаети и семейна работна ръка (Митрева и колектив, 2019).

Наемния труд е форма на съществуване на трудови правоотношения на земеделския производител (фермера) или управителя (собственика) на животновъдния комплекс, или председателя на кооператива и работника.

Самонаемането е специфична форма на заетост и е характерно предимно за еднолични търговци, хора упражняващи свободни професии, земеделски стопани и фермери.

Семейната работна ръка намира значително приложение при малки, домашни животновъдни ферми и в сферата на услугите. Значителна част от работещите в отрасъла са самите собственици и членовете на техните семейства. Икономическата реализация на техния труд чрез остатъчния доход няма нормална рентабилност, ефективност и възвръщаемост. Голяма част от семейната работна ръка е заета в нископродуктивни полупазарни стопанства с ограничени възможности за внедряване на нови животновъдни технологии и прилагане на ефективна земеделска техника, електроника и автоматизация (Василева, 2019).

По данни на Агростатистика (2013) при извършеното преброяване в българското земеделие с най-голям дял са самонаетите лица 574089 (или 89,7%), а наетите лица са 57723 (или 10,3%) от всички работещи в сектора селско стопанство. Сравнени с земеделския сектор на Германия, там същите самонаети лица са 45 %, с този на Дания, посочения процентът е 53 %.

В животновъдството необходимостта от полагане на труд и грижа е ежедневно, което не позволява спиране или прекъсване на производствения процес при никакви обстоятелства и изисква съответната осигуреност с трудови ресурси. Така се осигурява постоянна форма на заетост на работниците.

Образователния и демографски образ на фермера занимаващ се с животновъдство не е много по-различен от този на фермера от Европейския съюз.

Около 44 % от работната сила в селските региони е с основно и по-ниско образование и само 8-10 % е с със средно и висше образование. Управлението на фермите, комплексите, компаниите и кооперативите е поверено предимно на хора без аграрно образование, като само 3-5 % от ръководните кадри са с висше образование. В същото време най-добра реализация на студенти в страната ни се наблюдава при други направления, като Медицина, Фармация и Военно дело, а най-висок процент безработни се наблюдава при завършилите направление животновъдство(Митрева и колетив,2018).

Само 6,4 % от фермерите животновъди са на възраст под 35 години. Броят на земеделските стопани от 35 до 44 години е 13,2%, от 45 до 54% са 18,5%, а делът на фермерите от 55 до 64 години е 25,2% , като най- голям е процентът на стопаните над 65 години повече от 36,7%.(по данни на специален доклад на Европейската сметна палата, 2017)

Спецификата на труда в животновъдството и ниските доходи не стимулират оставането и задържането на млади хора в отрасъла. Основните причини за това са: особеностите на технологиите в животновъдството, неблагоприятните условия на труд, условията на живот в селските райони, ниските доходи и липсата на кариерен растеж.

Отливът на млади хора, застаряващото население и обезлюдяването на малките населени места са основни проблеми за намиране на работна ръка в животновъдството. Формите на заетост в отрасъла са свързани със структурата на земеделските стопанства, фермите, комплексите или кооперативите и зависят от размера им.

Таблица 2. Брой на стопанствата, отглеждащи животни в България (Агростатистика, 2016)

Вид на отглежданите животни	Стопанства(брой)
Говеда	54376
Биволи	545
Овце	39094
Кози	26744
Еднокопитни(коне и магарета)	23160
Свине	30143
Птици	68320
Зайци	6180
Пчели	14748
Риба и водни организми	518
Общо	263828

Забележка: таблицата е преработена по данни на Агростатистика-2016г.

Общият брой на стопанствата отглеждащи животни е 263828. Със сравнително голямо представителство са стопанствата отглеждащи птици 68320-броя, говеда 54376-броя, овце 39094-броя, свине 30143-броя, а сравнително по-малко са стопанствата отглеждащи кози 26744-броя, еднокопитни 23160-броя, пчели 14747-броя, зайци 6180-броя.

Животновъдство в България се характеризира с полупазарни малки семейни стопанства, полярно групирани средни специализирани

земеделски стопанства, ферми и кооперативи, относително малък дял уедрени животновъдни комплекси, прилагащи конкурентно способни технологии, спад в производството на традиционни да страната продукти, остарял страден фонд и технологии (Хаджиева, 2006, Митрева и колектив, 2018).

Таблица 3. Юридически статут на земеделски стопанства отглеждащи животни

Видове животни	Физически лица	Еднолични търговци	Кооперации	Търговски дружества	Други
Говеда	53531	199	71	534	37
Биволи	490	9	1	44	2
Овце	38594	98	22	346	34
Кози	26575	29	1	128	11
Еднокопитни	22913	60	6	162	19
Свине	29930	62	1	134	16
Птици	67784	172	3	352	9
Зайци	6152	3	-	21	4
Пчелни семейства	14415	114	2	187	30
Риба и водни организми	360	19	-	139	-
Общо	207213	555	107	2057	164

Забележка: таблицата е преработена по данни на Агростатистика-2016г.

Юридическия статут на земеделските стопанства отглеждащи животни показва, че най–многобройни са земеделските стопанства на физическите лица, следвани от тези на търговските дружества и едноличните търговци, а най-малко са стопанствата от кооперативен тип.

Около 80% от обработваемата земя в България е собственост на 200 земеделски производители с различен юридически статут. Усвояването на субсидиите от ЕС за единица площ се извършва от 3700 юридически и физически лица, свързани по между си (Боюклиев, 2015). През последните три години са преустановили своето действие 76000 ферми, които предстои да бъдат заличен от системата ИнВЕТ, а страната ни са напуснали около 500000 бивши земеделски производители (Терзиева, 2019).

II. Правни аспекти на трудовото законодателство в република България

Правната рамка в република България спомага да не се допуска недекларирaн труд, и има тъй наречения твърд законодателен характер за наемането на работници в сектор „Земеделие“, респективно отрасъл животновъдство. Юридическата база за заетостта на работниците в страната са нормативните документи (закони, правилници, наредби, инструкции и др.)

Кодексът на труда[1] е основен юридически акт, които регламентира отношенията възникнали между работника и работодателя чрез сключване на трудов договор. Трудовите договори могат да бъдат с постоянен характер (за неопределен срок) и срочни (за определен срок). Трудовия договор е договорeност между работодателя и работника, според която наетото лице се задължава да предоставя своята работна сила при спазване на определена работна дисциплина, а работодателя се задължава да заплаща съответно трудово възнаграждение. Субекти на всеки трудов договор са работникът и регистрирания земеделски производител, управител на търговско дружество, едноличен търговец, собственик, председател на кооператив.

Според & 1, т. 1. от Закона за подпомагане на земеделските производители, „Земеделски производители“ са физически и юридически лица, които произвеждат непреработена и/или преработена растителна и/или животинска продукция.

Безсрочен трудов договор е договорът сключен на основание чл. 67 ал.1, т.1 от Кодекса на труда за неопределено време. Срочен трудов договор се сключва на основание чл.68, ал.1, т.1 от Кодекса на труда само за изпълнение на временни, сезонни и краткосрочни работи. Временна е онази работа, когато нейното начало и край могат да бъдат определени в рамките на даден период от време, като този период не може да бъде повече от три години. Тази работа обикновено е със спомагателен или допълнителен характер. Сезонна е тази работа чието изпълнение се определя от определен годишен сезон- пролет, лято, есен, зима. Краткотрайна е работата имаща епизодичен характери кратък срок за изпълнение. След 2015 година бе създаден и се прилага чл.114а от Кодекса на труда, въвеждащ трудов договор за краткотрайна, сезонна работа за един или половин ден, като това време се счита за осигурителен стаж. Това даде тласък за гъвкавост на работния процес.

[1] Кодекс на труда обн. в ДВ, бр.26,1986

III. Недекларирания труд в подотрасъл животновъдство-практики, проблеми и предизвикателства

Разглеждан в общ план, трудът в животновъдството има редица специфични особености, които произтичат от физиологията на животинските организми и средата в която той се влага. Несъвпадението между биологическия и икономическия процес е много важна особеност имаща значение за организацията на трудовия процес. Характерно за наетите лица е, че икономическата реализация на техния труд намира израз в получаването на заплата. Работната заплата като структурна единица за цената на труда и база за възнаграждение която получават работниците е сложно понятие. То включва основното възнаграждение, допълнителни трудови възнаграждения възнаграждение за платен отпуск, възнаграждение за социално-битови дейности и здравни и социални застраховки(Костадинова и Атанасова,2008).

Недекларирания труд е всяка дейност, осъществявана срещу заплащане, която е законна по своето естество, но не е декларирана пред органите на публичната власт, с което се създават предпоставки за избягване плащането на данъци и осигуровки (социални и здравни) и неспазване на изискванията на нормативна уредба или трудовите стандарти.

За измерване на вложения труд в животновъдството се използват годишни работни единици(ГРЕ). За 2018 този вложен труд е в размер на 253966 (ГРЕ), като семейната работна ръка формира 183362 (ГРЕ), наемната работна ръка формира 59983 (ГРЕ), сезонната работна ръка формира 11602 (ГРЕ)Агростатиктика,2016

Сектори с голямо участие на недекларирaн труд в България са: строителството, леката промишленост, ремонт и продажба на автомобили и селското стопанство. От 620000 заети в сектор Земеделие само 107000 са с трудови договори, а останалите 520000 заети работят без осигуровки. Само в подотрасъл Свиневъдство през 2018г. в големите свинекомплекси работят 20 000 души. Ако приемем, че 30% от тях са заети в животновъдството, то около 160000 заети работят без трудов договор в този отрасъл. В Европейския съюз недекларирания труд в различни сектори е около 11,6%, а според Световната банка, е 18%. В нашата страна недекларирания труд е около 16%.(Василева, 2019)

Основните форми на недекларирaн труд в отрасъл животновъдство в България са: работа без трудов договор, договор с по-ниска официална заплата от реалната, наемане под минималния осигурителен праг за съответната работа, заплата давана в плик, трудови договори

нерегистрирани в НАП, недекларирана работа, осъществена като работа през нощта, работа през времето на законово определена отпуска, или като допълнително отработени часове.

Факторите спомагащи за съществуването на недекларирaн труд в отрасъл животновъдство са: структурни и циклични икономически фактори-трудна бизнес среда, икономическа цикличност, дълги периоди на безработица, множество обезкуражени лица, намаляване на заплати, правни фактори-приспособяване на правните уредби към различните видове работа, институционални фактори-наличие на единна организация за борба с недекларирания труд, социални фактори-как работодателите и наетите лица оценяват разходите и ползите от реално деклариране на труда (Митрева и колектив, 2018)

Отрицателни последици от недекларирания труд са:

а) за наетите лица и работниците : намалени пенсионни права, загуба на други социални обезщетения, по- лоши условия на труд, нарушени права за наемане на работа, ограничен достъп до здравни и социални грижи

б) за бизнеса: нелоялна конкуренция, риск от санкции, ниско качество и производителност на труда

в) за държавата: неплатени данъци и осигурителни вноски

г) за обществото: по-ниско качество на работната сила, намалени възможности на лицата за пълноценно участие в обществените мероприятия, ниско индивидуално работно благосъстояние, социални неравенства (Василева, 2019)

Мерките за борба с негативното социално явление- недекларирания труд в животновъдството включват : образоване и преодоляване страха от наетите работници и специалисти, непрекъсната законова и социална просвета, системни проверки и наказания за виновните лица от специализираните органи за това-ГИТ, НАП, НОИ, МВР, натиск върху некоректните работодатели от страна на държавата и обществото, законодателни и административни мерки, изграждане на единна европейска платформа срещу недекларирания труд от всички страни членки на ЕС.

Заключение

Недекларирания труд в животновъдството е реалност и социален дъмпинг, а загубите от него са значителни. При анализ на фактически реализираната животновъдна продукция би било възможно да се изчисли за колко време и от колко човека е получена тази продукция.

Независимо от въвеждането на еднодневни и полудневни трудови договори все още в част от отрасъла, работят хора без трудови договори единствено на базата на устна договорка. Това деформира пазара на труда и намалява възможността за справедливо заплащане. Недостига на квалифицирана и неквалифицирана работна ръка в животновъдството е световен, европейски и национален проблем. Голяма част от заетите в отрасъла не получават социална защита и подпомагане.

ЛИТЕРАТУРА

Боюклиев О., 2015, Сбъркания модел на земеделието у нас, Бизнес клуб, София, бр. 6, 1-9

Василева С., 2019, Недекларирания труд в земеделието ни е 48,1 %, Български фермер, Агробизнес, София, бр. 26

Горанова К., 2018, Силна година за животновъдството, Земеделие и бариери, Капитал, бр. 28

Костадинова Н., Т. Атанасова, 2008, Устойчивост, иновативност и предприемачество в животновъдството, Управление и устойчиво развитие, Стара Загора, 3-4,(21), 144-176

Митова Д., 2016, Някой проблеми на устойчиво функциониране на месното животновъдство, Икономика и управление на селското стопанство, 61,2-4

Митрева Х., С. Василева, В. Васильонова, 2018, Недекларирания труд в селското стопанство-проблеми, предизвикателства и подходи за справяне, Ситуационен анализ за България,"EASI-Progress-Axis"-2014-2020,София, 4-14

Петкова К., 2017, Демографски дисбаланс в селата и отражението му в пазара на труда, Иновации, развитие на устойчивост в селските райони, Омда, Сборник, София, ISBN-954-9719-96-3, 17-27

Станков И., Н. Нанев, К. Станков, 2010, Критичен анализ на финансова поддръжка за млечно животновъдство, Икономика и управление на селското стопанство,6,42-57

Терзиева Е., 2019, 760 ферми са фалирали през последните три години, Лентата,lentata.com/page_15077.html

Тодоров Н., 2015, Парадокси, проблеми и възможности на животновъдството в България, Обзор, Животновъдни науки, 1, 55-59

Хаджиева В., Конкурентноспособност на аграрните продукти за вътрешния и аграрния пазар, Икономика и управление на селското стопанство, № 1, 38-42

Кодекс на труда, обн. в ДВ, бр. 26, 1986

Синтезиран докрад-10 години ОСП в България, Селскостопанска академия, Център за икономически изследвания в селското стопанство, ИАИ, София,1-42.
Аграрни доклади на МЗХ-2007-2018г.
НСИ-годишници 2013-2018г.
Доклад на Европейската сметна палата,2017
Регистър на лицата отглеждащи риби и водни организми

Благодарности
Към ръководството но ФНСЗ при КНСБ за логистичната подкрепа и това, че до този момент те са единствените, които се занимават с този проблем.